

**ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЛЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ,
ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА, ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН
PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE,
INTERNATIONAL EXPERIENCE AND LEGAL ENVIRONMENT**

Б. Баярболд

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн
Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн
багш, цагдаагийн ахлах дэслэгч,
/хууль зүйн магистр/

Bayarbold B.

Police School at University of Internal Affairs,
Department of Public Law,
lecturer police senior lieutenant,
/master of law/

Хураангуй: Дэлхийн улс гүрнүүд болон Монгол улс гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх бодлогыг ямар түвшинд, хэрхэн тодорхойлж буйг харьцуулан судалж, гадаад улс орны зарим нэг сайн туршлагыг Монгол улсын нөхцөл байдалд уялдуулан хэрэгжүүлэх боломж бололцоо байгаа эсэх, гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой тулгамдсан асуудлын шийдлийг олохыг эрмэлзэж, судалсан болно.

Abstract: A comparative study of the extent to which the world powers and Mongolia define domestic violence policy, and whether there are opportunities to implement some of the best international practices in the context of Mongolia, and seeks solutions to problems related to domestic violence.

Түлхүүр үг: Үндсэн хууль, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, олон улсын гэрээ, конвенц, гэр бүлийн хүчирхийлэл, гэр бүл салалт, гэмт хэрэг, олон улсын туршлага, хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн эрх, гэрлэлт, жендер, тэгш эрх

Keywords: Constitution, Criminal Law, Law on Violations, International Treaties, Conventions, Domestic Violence, Divorce, Crime, International Experience, Rights of Children and Women, Marriage, Gender and Equality.

Оршил. Монгол улсад гэр бүлийн хүчирхийллийн гаралт өндөр, гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас хүүхэд, эмэгтэйчүүд амь насаа алдах, бэртэж гэмтэх явдал буурахгүй байгаа бөгөөд гэр бүлийн хүчирхийллээс үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэх, эрт шатанд нь илрүүлэх, таслан зогсооход хуулиар үүрэг хүлээсэн мэргэжилтнүүд болон хүн бүрийн ойлголт, мэдлэгийг нэмэгдүүлэх явдал тулгамдсан асуудал болоод байна. Гэр бүлийн хүчирхийлэл бол эмэгтэйчүүд, хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн хамгийн ноцтой хэлбэр юм. Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь хохирогчид айдас түгшүүр, сэтгэлийн шаналал, өөртөө итгэх итгэлээ алдах зэрэг олон сөрөг үр дагаврыг авчрахын зэрэгцээ хохирогчийн эрх чөлөөтэй, аюулгүй байх эрхийг боогдуулан, хүсэл эрмэлзлийг унтрааж эмзэг, сул дорой байдалд оруулж, ирээдүйд итгэх итгэлээ алдахад хүргэдэг. Үүгээр зогсохгүй хохирогч болон гэр бүлийн гишүүдийн аюулгүй байдал, эрүүл мэнд болон нийгмийн олон талт асуудлыг хөнддөг.¹

Монгол Улсын хэмжээнд гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх асуудлыг Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай, Жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай, Хүүхэд хамгааллын тухай, Зөрчлийн тухай болон Эрүүгийн хууль, бусад холбогдох дүрэм журмын хүрээнд зохицуулсан байдаг. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга 2016 оны 12-р сард батлагдаж, гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр УИХ-аас эхлээд хувь хүний үүрэг оролцоо хуульчлагдсан. Түүнчлэн хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны

¹ Хүүхэд хамгааллын хамтарсан багийн гишүүн цагдаагийн ажилтны гарын авлага. УБ., 2016 он. 2 дэхь тал

харьяа агентлаг болох гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийг газар нь гэр бүлийн хөгжил, тогтвортой байдлыг дэмжих, амьдралын чанарыг сайжруулах болон хүүхдийн эрх хөгжил, хамгааллын үйлчилгээг үзүүлэхэд чиглэсэн бодлогын хэрэгжилтийг хангах чиг үүрэг бүхий байгууллагууд амжилттай ажиллаж байна.

Үндсэн хэсэг. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд гэр бүл бол нийгмийн жам ёсны үндсэн нэгж мөн бөгөөд нийгэм, төрөөр хамгаалуулах эрхтэй гэж тус тус заасны дагуу төр нь гэр бүл, хүүхдийг хамгаалах үүрэг хүлээдэг билээ.² Сүүлийн таван жилийн байдлаар улсын хэмжээнд гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой үйлдэгдсэн гэмт хэргийн улмаас нийт 3211 иргэн хохирсны 2870 буюу 89.3 хувь нь эмэгтэйчүүд, 2708 хүн хөнгөн, хүнд хэлбэрийн гэмтэл авсан, 69 хүн амь насаа алдсан, гэмт учирчээ. Өөрөөр хэлбэл жилд хэргийн улмаас 1266.5 сая төгрөгийн эд хөрөнгө дунджаар 545, сард 45. өдөрт 1-2 гэмт хэрэг үйлдэгдэж байна. Зөвхөн 2015 онд 1229 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн нь өмнөх оны мөн үеийнхээс 365 хэргээр буюу 42.2 хувиар өссөн.

Олон улсын зохицуулалтуудаас үзэхэд гэр бүлийн хүчирхийллийг үндсэндээ жендэрт суурилсан эмэгтэйчүүдийн эсрэг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзэх хандлага олон улсын түвшинд илүү өргөн дэлгэрсэн байдаг байна. Ер нь дэлхий даяар гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчдын дийлэнх нь эмэгтэйчүүд байдаг ажээ. Манай улсын хувьд ч гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч нь ихэвчлэн эмэгтэйчүүд байдаг талаар эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхахын бүх хэлбэрийг устгах тухай Конвенцын хэрэгжилтийн талаарх Монгол улсын ээлжит найм есдүгээр илтгэлд дурдсан байна. Гэвч дэлхийн улс орнуудад гэр бүлийн хүчирхийллийг зөвхөн охид эмэгтэйчүүд, хүүхдүүдээр хязгаарлахгүй, насанд хүрсэн эрэгтэйчүүд болон ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдлуудыг гэр бүлийн хүчирхийлэлд тооцох зохицуулалтууд бий болж байна. Жишээлбэл Европын холбооны зөвлөлийн Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл болон гэр бүлийн хүчирхийлэлээс сэргийлэх, тэдгээртэй тэмцэх тухай конвенцод "Гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчдын дийлэнх нь эмэгтэйчүүд байдаг бөгөөд эрэгтэй хүмүүс мөн гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч байх боломжтой болохыг хүлээн зөвшөөрөн" гэж заасан байна. Гэр бүлийн хүчирхийллийг охид, эмэгтэйчүүд, хүүхдүүдэд хүчирхийлэл гэж ойлгож, тодорхойлох нь гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж болох нийгмийн зарим бүлгийн хүмүүсийг гэр бүлийн хүчирхийлэлээс урьдчилан сэргийлэх, хяналт тавих үйл ажиллагаанд хамруулахгүй орхигдуулах эрсдэлийг үүсгэх аюултай юм.

Монгол улс дахь гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтууд:

Монгол Улсын Үндсэн хуульд иргэний халдашгүй байдлыг хамгаалах талаар "Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэний өмнө хариуцна"; 16 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д "Монгол Улсын иргэн амьд явах эрхтэй.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан онц хүнд гэмт хэрэг ялын дээд хэмжээ уйлдсэний учир шүүхийн хүчин төгөлдөр тогтоолоор оногдуулснаас бусад тохиолдолд хүний амь нас бусниулахыг хатуу хориглоно"; "Улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй", "Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрын тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэнэ. Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална" ; 16 дугаар халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй": 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 13-г "Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна"; 38 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 7-д: "Засгийн газар төрийн хуулийг биелүүлж хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, нийгмийн хэв журмыг бэхжүүлэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх гэж тус тус заасан хэм хэмжээнүүд нь иргэний үндсэн эрх, эрх чөлөөний нийтлэг байдлыг илэрхийлж байгаа төдийгүй тусгайлсан эрх бий болгоход

² Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төв (2011).

чиглэгдсэн хуний эдлэх эрхийн үндэс, хохирогчийн эрхийг хангах, аюулгүй байдлыг хамгаалах асуудлыг зохицуулах эрх зүйн үндэслэл болох юм³.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 4.1-д: "Гэрлэлт нь тэгш эрх, сайн дурын харилцаан дээр үндэслэнэ" гэж гэр бүлийн харилцааны үндсэн зарчмыг тодорхойлсон. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль⁴ нь гэр бүлийн хүчирхийллийг эрт шатанд нь илрүүлэх, цаг алдахгүй, шуурхай таслан зогсоох, хохирогч, түүний гэр бүлийн бусад гишүүний амь нас, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хамгаалах, үйлчилгээ үзүүлэх болон урьдчилан сэргийлэх 42 тогтолцоо, үйл ажиллагааны эрхзүйн үндсийг тогтоосон.

Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулиар:

- Гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх
- Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх бүтэц, механизм
- Хуулиар үүрэг хүлээсэн байгууллагуудын салбар дундын зохицуулалт
- Хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих байгууллага, хугацааг нарийвчлан тодорхойлсон.

1. Хуулийн зорилго нь гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэхэд төрийн болон төрийн бус байгууллага, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын оролцоог тодорхойлоход чиглэгдсэн байсныг өөрчилж, хохирогч, гэр бүлийн гишүүдийн аюулгүй байдлыг хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх зорилтыг шинээр нэмсэн.

2. Хуулийн үйлчлэх хүрээг өргөтгөж, хамгаалалтын гадна үлдэж байсан хохирогчдыг энэ хуулийн зохицуулалтад хамааруулах боломжийг бүрдүүлсэн.

3. Хүүхдийн нас, сэтгэхүйн онцлог, эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагчаас хамааралтай эмзэг байдлыг харгалзан хүүхдийг тусгай хамгаалалтаар хангах зохицуулалтыг нэг бүлэг болгон шинээр оруулсан.

4. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх, хохирогчийг хамгаалах байгууллагуудын үйл ажиллагаа салангид, зарим яамны чиг үүрэг орхигдсон байгааг өөрчилж, байгууллагуудын үйл ажиллагааны уялдаа холбоо, салбар дундын зохицуулалт, тэргүүлэн гүйцэтгэгч хэн байхыг тодорхой болгосон.

5. Гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, таслан зогсоох, хохирогчийг хамгаалах, хүчирхийлэл үйлдэгчдэд хариуцлага хүлээлгэх үүрэг хүлээсэн байгууллагуудын дунд мэдээллийн нэгдсэн сүлжээг бий болгож, мэдээлэл, дүн шинжилгээнд үндэслэн шийдвэр гаргах боломжийг бүрдүүлсэн.

Эрүүгийн хуульд: Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалтыг хохирогчийн аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд хамгаалах, хүчирхийлэл дахин давтагдахаас урьдчилан сэргийлэх, хүчирхийлэл үйлдэгч хариуцлагаас мултрахгүй байх, салбар хоорондын хамтын ажиллагааг нийцүүлэх, иргэд олон нийтийн үүрэг оролцоог нэмэгдүүлэх, хандлагыг өөрчлөх, дагалдах хуулиудад зохих нэмэлт, өөрчлөлт оруулж хууль хоорондын хийдэл, зөрчилдөөнт байдлыг арилгах үүднээс 2015 онд батлагдсан Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгаар гэр бүл дэх хүчирхийлэл нь эрүүгийн гэмт хэрэг болохыг хуульчилж, "Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх" 11.7 дугаар зүйлийг нэмж оруулсан. Уг гэмт хэргийн объектив шинжийг гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаатай хүнийг байнга зодсон, харгис хэрцгий харьцсан, догшин авирласан, тарчлаасан, хуваарьт болон дундын эд хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхэд халдах гэж тодорхойлсон. Ийнхүү тодорхойлсон нь практикт түгээмэл үйлдэгддэг эхнэр, нөхрөө хардаж зодох, мөрдөн мөшгөх, заналхийлэх, бусадтай харилцахыг хязгаарлах, гутаан доромжлох байдлаар бие махбодын, сэтгэл санааны зовуурь шаналал байнга учруулдаг, тодорхой нэг хохирогчийн эсрэг чиглэсэн, хэвшмэл маягтай үйлдэлд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх хохирогчийн зөрчигдсөн эрхийг сэргээн тогтоох боломж бүрдсэн юм. Гэр бүлийн хамаарал бүхий хүнийг зодох үйлдлийг бие махбодын сэтгэл санааны зовуурь шаналал байнга учруулсан бол үндсэн бүрэлдэхүүнээр зүйлчлэхээр заасан.

Зөрчлийн тухай хуульд "Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль тогтоомж зөрчих" зөрчлийг тусгаж, гэр бүлийн хүчирхийллийн талаар мэдээлэх хуулиар хүлээсэн үүрэгтэй этгээд гэр

³ Т.Оюунчимэг. Гэрч. УБ., 2013 он. 119 дэх тал

⁴ Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль бүрэн эхээрээ (khs.gov.mn)

бүлийн хүчирхийллийн талаар холбогдох байгууллагад мэдээлээгүй, түр хамгаалах байрны журмыг зөрчиж нэвтэрсэн, уг байрны зориулалтыг өөрчилсөн, өөр зориулалтаар ашигласан бол захиргааны шийтгэл ногдуулахаар болсон байна.⁵

Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1 дэх хэсэгт: "жендэр" гэж улс төр, эрх зүй, эдийн засаг, нийгэм, соёлын ба гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй хүний гүйцэтгэх үүрэг, хүлээх хариуцлага, тэдний нийгэмд эзлэх байр суурийн талаар уламжлагдан тогтсон, түүхэн явцад хувьсан өөрчлөгддөг ойлголт, үзэл, хандлагыг"; 4.1.2 дахь хэсэгт: "жендэрийн эрх тэгш байдал" гэж эрэгтэй, эмэгтэй хүн улс төр, эрх зүй, эдийн засаг, нийгэм, соёлын ба гэр бүлийн харилцаанд тэгш эрхтэй оролцож, эдийн засаг, нийгэм, соёлын хөгжлийн үр шимээс тэгш хүртэж, хөгжилд эрх тэгш хувь нэмрээ оруулснаар жендэрийн ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байхыг"; 4.1.3. дахь хэсэгт: "жендэрийн хэвшмэл үзэл" гэж улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёлын ба гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй хүний гүйцэтгэх үүрэг, эдлэх эрхийн талаар хүйсийн шинжээр уламжлагдан тогтсон ялгаатай ойлголт, хандлагыг; 4.1.7. "бэлгийн дарамт" гэж бусдыг хүсээгүй байхад нь бэлгийн сэдлээ үг хэлээр, биеэр буюу өөр хэлбэрээр илэрхийлсэн, эсхүл хурьцал үйлдэхээс аргагүй байдалд оруулсан, мөн бэлгийн сэдлийн улмаас ажил, албан тушаал, эд материал, сэтгэл санааны болон бусад байдлаар хохироох үр дагавар бүхий тэвчишгүй орчин үүсгэх, айлган сүрдүүлэх, тулган шаардах зэрэг үйлдэл, эс үйлдэхүйг, эсхүл бэлгийн сэдэлтэй аливаа үйлдлийг давуу эрх, боломж эдлүүлэх болзол болгон тавихыг; 4.1.8. "жендэрт суурилсан хүчирхийлэл" гэж жендэрээс үүдэлтэйгээр бусдад бие махбодийн, бэлгийн, сэтгэл санааны гэм хор, эдийн хохирол учруулсан, учруулж болзошгүй үйлдэл, эс үйлдэхүйг; ойлгоно хэмээн тус тус зааж өгсөн байна.

Монгол Улсын гэр бүлийн хүчирхийллийн эсрэг нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц:

Нийгмийн сөрөг үзэгдэл болсон гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх уйл ажиллагаа нь дараах Монгол Улсын нэгдэн олон улсын гэрээ конвенц болон дотоодын хууль тогтоомжуудаар зохицуулагдаж байна. Тухайлбал: Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцийн хүрээнд: Монгол Улсын нэгдэн орсон, соёрхон баталсан хүний эрхийн олон улсын гэрээ, конвенциудын дотроос судлан буй сэдвийн хамааралтай баримт бичгүүдийг судлан авч үзвэл:

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал: "Гэр бул бол нийгмийн жам ёсны үндсэн нэгж бөгөөд нийгэм, төрөөр хамгаалуулах эрхтэй", "Гэрлэгсэд гэрлэхдээ, гэрлэсний дараа болон гэрлэлтээ цуцлах үед тэгш эрхийг эдэлнэ" ⁶ гэж гэр бүлийн харилцааны суурь зарчмуудыг тунхаглан баталгаажуулсан байх бөгөөд эдгээр хэм хэмжээнүүд нь улс орон болон нийгмийн гишүүн бүрийн, гэр бүлийн гишүүдийн, хүн бүрийн чандлан сахих ёстой нийтлэг стандарт болон тогтжээ.

Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Фактад⁷ гэр бүлийн харилцааны тухайд: "Харилцан бүрэн зөвшилцөөгүй аливаа гэрлэлт байж үл болно. Оролцогч улс бүр гэрлэгчдийн эдлэх эрх, хүлээх хариуцлагыг тэгш хангах зохистой арга хэмжээ авах, хүүхдийг яс үндэс, арьс өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, үндэсний буюу нийгмийн гарал, хөрөнгө чинээ болон төрсөн байдлаар алагчлахгүйгээр өөрийн гэр бүл, нийгэм, төрийн зүгээс насанд хүрээгүйн хувьд шаардлагатай бүхий хамгаалалт эдлэх эрхтэй" болохыг болон гэрлэлт цуцлах тохиолдолд аливаа хүүхдийг хамгаалах талаар шаардлагатай заалт гаргах ёстойг анхааруулжээ.

Эдийн засаг нийгэм соёлын эрхийн тухай олон улсын фактын 10-р зүйлд: Нийгмийн жам ёсны үндсэн нэгж болсон гэр бүлд, ялангуяа түүний үүсэх үед, бие дааж амжаагүй хүүхдийг халамжлах хүмүүжүүлэх хариуцлага хүлээж байгаа үед, боломжийн хирээр халамжлан хамгаалж тусална. "Гэрлэгсэд чөлөөтэй, харилцан зөвшөөрсөний үндсэн дээр гэрлэнэ"⁸ гэсэн хэм хэмжээнүүд тусгагдсан.

⁵ Зөрчлийн тухай хууль. 5.4 дүгээр зүйл.

⁶ Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал. /<https://www.legalinfo.mn/law/details/1271>

⁷ Иргэн болон олон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт. /<https://www.legalinfo.mn/law/details/1257>

⁸ <https://www.legalinfo.mn/law/details/1284>

Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай Конвенцид⁹. "Эмэгтэйчүүдийг хүчирхийлэх гэдэг нь эмэгтэйчүүдэд бие махбод, бэлгийн буюу сэтгэл санааны гэм хор, зовлон шаналал учруулсан буюу учруулж мэдэх, бэлгийн харьцааны шинжтэй үндэслэлээр үйлдэгдсэн хүчирхийллийн аливаа үйлдэл, мөн ийм үйлдэл хийхийг албадсан, нийгмийн буюу хувийн амьдрал дахь эрх, эрх чөлөөг дур мэдэн хасах явдал мөн¹⁰ " гэж тодорхойлжээ.

Хүүхдийн эрхийн тухай Конвенцид¹¹: "Эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагч, хүүхдийг асран халамжилж байгаа бусад хүн хүүхдийг бие бялдар, сэтгэл зүйн хувьд бүхий л хэлбэрээр дарамтлах, доромжлох сөргөөр ашиглах, хайр халамжгүй орхих, зүй бусаар хандах, хэрцгийгээр харьцах, албадан хөдөлмөрлүүлэх буюу бэлгийн хүчирхийллээс хамгаалах зорилгоор хууль тогтоох, захиргааны, нийгмийн болон гэгээрлийн бүхий л шаардлагатай арга хэмжээ авах"-ыг үүрэг болгосон нь хүүхдийг гэр бүлийн хүчирхийллээс хамгаалах тухай шууд заасан онцгой ач холбогдолтой.

НҮБ-аас улс орнууд үндэсний хууль тогтоомжоо сайжруулах, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай тусгайлсан хууль боловсруулахад зориулан хүйсийн өвөрмөц байдлыг тусгасан, хүчирхийлэлтэй холбоотой бүх асуудлыг багтаасан зөвлөмж болгон гэр бүлийн гишүүд буюу ойр дотны харьцаатай хүмүүсийн эсрэг хүчирхийлэл үйлдсэн бол гэр бүл дэх хүчирхийлэл гэж үзэх, дээрх нэр заасан хүмүүсийг хүчирхийлэхийг хориглосон, хүчирхийллийн хохирогчдыг хамгаалсан, хүчирхийлэл дахин гарахгүй байхад чиглэгдсэн хууль тогтоомж боловсруулан гаргахыг уриалж 1993 онд "Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай" загвар хууль боловсруулан гаргасан юм.

Гэр бүл дэх хүчирхийллийн шинжтэй үйлдлүүдийг "бие махбод, сэтгэл зүйн болоод бэлгийн харьцааны шинжтэй хэл амаар доромжлох, айлган заналхийлэхээс эхлээд бие махбодод хүнд гэмтэл учруулах, хулгайлах, бэртээж гэмтээхээр заналхийлэх, айлган сүрдүүлэх, албадах, мөрдөн мөшгөх, хэл амаар доромжлох, орон байранд хүчээр буюу хууль бусаар нэвтрэн орох, өмч хөрөнгө устгах, бэлгийн хүчирхийлэл, хүчээр гэр бүл болох, төлөөстэй холбоотой хүчирхийлэл, бэлгэ эрхтэнг бэртээж гэмтээх, биеийг нь үнэлэхтэй холбоотой хүчирхийлэл, гэрийн үйлчлэгчийг хүчирхийлэх хүртэл хүчирхийллийн шинжтэй бүх үйлдэл, мөн тийм үйлдэл хийх оролдлогыг "гэр бүл дэх хүчирхийлэл" гэж үзэх ёстой гэжээ.

Манай орны тухайд олон улсын гэрээ конвенц, НҮБ-аас гаргасан Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай загвар хууль зөвлөмжийн дагуу олон улсын байгууллагуудын дэмжлэг туслалцаатайгаар гэр бүлийн хүчирхийлэл манай улсад бодитойгоор оршин байгааг бүх нийтэд дэлгэн харуулж бодлого, шийдвэр гаргадаг, хуулийг хэрэгжүүлдэг албан тушаалтнуудад хүчирхийллийг ойлгуулснаар 2004 оны 5 дугаар сарын 13-д Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулиа, 2007 онд Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр батлан хэрэгжүүлж, гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчийг хамгаалан байрлуулах, утсаар зөвлөгөө өгөх болон нэг цэгийн үйлчилгээний төвүүдийг байгуулан хохирогчдод үйлчилгээ үзүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулж ирсэн билээ.

Гадаадын зарим улсад гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиглэлээр төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлсэн туршлага:

Гадаадын ардчилсан орнуудад гэр бүлийн хүчирхийллийн асуудлыг дуугүй өнгөрөөхөө болж төрийн түвшинд авч хэлэлцэх асуудлын тоонд оруулах үйл явц нь 1970-аад онд феминистууд, олон нийтийн идэвхтнүүд, гэр бүлийн хүчирхийлэлд хохирогч болсон эмэгтэйчүүдийн өөрсдийнх нь хамтын үйл ажиллагаа, чармайлтын үр дүнд бий болсон байна. 1990-ээд оноос бүх дэлхийн улс орнуудын засгийн газрууд гэр бүлийн хүчирхийллийг нийгмийн ноцтой асуудал хэмээн үзэж түүнийг шийдвэрлэх арга зам, гарцыг хайж эхэлсэн.

Хүчирхийлэл бол "бусад хүн, бүлэг хүний эсрэг амь насыг нь хохироох, хэвийн хөгжилд нь саад болох, бие махбод, сэтгэл санааны гэмтэл учруулах эрсдэлтэй байдлаар биеийн хүч юм уу эрх

⁹ <https://www.legalinfo.mn/law/details/1285>

¹⁰ Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүхий л хэлбэрийг устгах тухай Конвенц . НҮБ. 1993

¹¹ " Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц . /<https://www.legalinfo.mn/law/details/1276>

мэдлийг санаатайгаар ашиглах юм уу ашиглахаар заналхийлэх үйлдэл"¹² гэж тодорхойлдог. Дэлхийн улс орнуудад гэр бүлийн хүчирхийллийн талаар явуулсан судалгаа, эмэгтэйчүүд баримтаас үзвэл тоо ихээхэн тохиолдолд хүчирхийллийн хохирогч болдог гэдгийг баталсан байна.

Залуучуудын үйлдсэн хүчирхийллээс үүдэлтэй дарамт ачааллыг бага, дунд орлоготой улс орнуудад илүүтэй үүрдэг ч урьдчилан сэргийлэх бодлого, хотолбөрийн үр нөлөөг судалсан судалгаа, үнэлгээнүүд бараг бүгд Австрали, Их Британи, Баруун Европын хэдэн улс, АНУ зэрэг өндөр орлоготой улс оронд хийгдсэн байна. Хувь хүн, ойрын хүрээллийн эрсдэлт хүчин зүйлсэд анхаарсан бодлого, хөтөлбөрийн үр нөлөөг үнэлсэн судалгаанууд цөөнгүй байдаг бол орон нутгийн ба нийгмийн түвшний эрсдэлт хүчин зүйлсэд нөлөөлөх бодлого, стратегийн үр нөлөөг судалсан нь бага байна.

Урьдчилан сэргийлэх стратегиуд нь бага наснаас анхаарч эхэлж байгаа нь сайшаалтай ч бага насанд үзүүлсэн үйлчилгээ, дэмжлэг нь есөж том болохын хэрээр өсвөр болон залуу насанд хүчирхийллээс хамгаалж чадаж байгаа эсэхийг авч үзсэн урт хугацааны судалгаа цөөн байна¹³.

Олон улсын эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд: Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь улс орон, тэдгээрийн хөгжил, хүмүүсийн амьдралын ялгаатай нөхцөл байдлыг үл харгалзан дэлхийн бүх улс орнуудад гарсаар, үүнийг зарим улсад хүний эрхийн зөрчлийн нэг хүнд хэлбэр, нөгөө хэсэг нь гэмт хэрэгт тооцон "эрүүжуулж" тодорхой арга хэмжээнүүдийг авсаар байна. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой олон улсын дараах гэрээ конвенц хүчин төгөлдөр үйлчилж байна. Үүнд:

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал (1948) Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын факт (1966) Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын факт (1966) Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц (1979), энэхүү конвенцын нэмэлт протокол (1999) Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц (1989) Хүүхдийг худалдах, хүүхдийн биеийг үнэлэх, хүүхдийг садар самуунд сурталчлахын эсрэг Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцод оруулах нэмэлт протокол (2000).

Эхчүүдийг хамгаалах тухай Олон Улсын Хөдөлмөрийн байгууллагын 103 дугаар конвенц Хүний эрхийн тухай 1993 оны Венын конвенц Хүн амын хөгжлийн асуудлаарх 1994 оны Кайрын конвенц. Эмэгтэйчүүдийн байдлын тухай 1995 оны Бээжингийн бага хурлуудын шийдвэрүүдэд тусгагдсан гэр бүлийн гишүүн бүр аливаа хэлбэрийн хүчирхийлэл, дарамтаас ангид байх эрхийг хангахад чиглэгдэхээс гадна үндэсний хууль тогтоомжид тусгагдсан байдаг. Дээрх олон улсын баримт бичигт хүний эрх, эрх чөлөө, аливаа хүчирхийллийн талаар дараах байдлаар тусгасан байна.

Үүнд: Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал: Нэгдсэн үндэстний байгууллагын ерөнхий ассамблейн 217 тогтоолоор 1946 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр баталж бүх заалтыг дагаж мөрдөхийг гишүүн улсуудад уриалж, нэгдэн орсон бүх улсуудын засгийн газарт хүний эдлүүлэх ёстой эрхүүдийг зааж, хүчирхийллээс хамгаалахыг үүрэг болгосон байдаг. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 3-р зүйлд: "Хүн бүр амьд явах, эрх чөлөөтэй байх, халдашгүй дархан байх эрхтэй", 2-р зүйлд: "Хүн бүр энэхүү тунхаглалд заасан бүхий л эрх, эрх чөлөөг арьсны өнгө, үндэс угсаа, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэсний буюу нийгмийн гарал, эд хөрөнгө, язгуур угсаа болон бусад байдлын ялгааг эс харгалзан ямар ч гадуурхалгүйгээр эдлэх ёстой" хэмээн заасан хүний жам ёсны эрхээс гадна хүний хамрагдах, сурч боловсрох, бага сургуулийн төлбөрийг үнэ төлбөргүй заавал олгох соёлын амьдралд оролцох, шинжлэх ухааны дэвшлийн үр шимийг аж амьдралдаа ашиглах зэрэг хүний олон эрхүүд тусгагдсан байна. Түүнчлэн 7 дугаар зүйлд: "... гэр бүлийн гишүүдэд хангалуун амьдрах боломж олгох", 10 дугаар зүйлд: "Нийгмийн жам ёсны үндсэн нэгж болсон гэр булд, ялангуяа түүнийг үүсэх үед бие дааж амжаагүй хүүхдийг халамжлах, хүмүүжүүлэх хариуцлага хүлээж байгаа үед, боломжийн хэрээр халамжлан хамгаалж тусална" хэмээн тодорхойлжээ.

Оросын холбооны улсын туршлага.

¹² Krug E, Dahlberg L, Mercy J, Zwi A, Lozano R. World report on violence and health. Geneva: World Health Organization; 2002.

¹³ Залуучуудын дундах хүчирхийллийг урьдчилан сэргийлэх нь : нотлох баримтын тойм . УБ. 2017. 10 дахь тал.

ОХУ-ын гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үр дүнтэй гэж үздэг 10 аргыг онцлон авч үзлээ. Үүнд:

1. Боловсролтой байх боломжийг бүрдүүлэх. Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь боловсролтой гэр бүлд ч үйлдэгддэг, гэхдээ боловсролтой хохирогч хэрэв том хүн бол гэрээсээ явж чадна, өөртөө ажил олж хийж өөрөө аваад явчих чадвартай байна. Энэтхэг улсын эмэгтэйчүүд санхүүгийн боломжгүй байдлаасаа сурч боловсорч чаддаггүй гэх шалтгаанаар гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй эвлэрэхээс өөр аргагүй байдалд байдаг байна. Гэр бүлийн хүчирхийллээс хамгаалах нэг арга хэрэгсэл бол боловсролтой байх.

2. Мэдээлэл түгээх. Ихэнх хүмүүс боловсролтой эсэхээс үл хамраан тухайн тохиолдолд гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн эсэхээ ойлгодоггүй, хэрэв хохирсон бол тусламж авах эрхтэй гэдгээ мэддэггүй. Хүмүүст гэр бүлийн хүчирхийллийн шинж тэмдэг, хор аюулын талаар байнга мэдээлж байх: сургууль, их дээд сургууль, албан газар, төв, орон нутагт энэ чиглэлээр сургалт явуулах, хичээл заах, бусад хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах.

3. Сөрөн босож, асуудлуудыг хэлэлц. Хохирогчийг дуугүй байлгахгүйн тулд түүний даван туулсан хүчирхийллийн тухай яриулах, хүмүүст энэ тухайгаа ярих нь шившиг биш гэдгийг, тусламж авах эрхтэйг нь ойлгуулах, үүнд олон нийтийн сошиал ертөнцийг ашиглаж болох юм.

4. Олон нийтийн байгууллагуудын хүч тусалцааг авах. Засгийн газар хойрго хандах, авлигад идэгдсэн байх зэрэг тохиолдолд олон нийтийн байгууллага том тусалцаа үзүүлж чадна. Төрийн бус байгууллагуудын талаарх мэдээллийг сайн түгээх, тэднээс тусламж хүсэж болохыг ойлгуулах.

5. Хохирогчийг дэмжих. Тухайн хүний, айл гэрийн хувийн асуудал мэтээр харах нь хохирогчид туслахгүй байхаас гадна энэ талаар ямар ч арга хэмжээ авах хүч чармайлт гаргахгүй байна гэсэн үг юм. Харин эсрэг үйлдэл нь хохирогчид найдлага төрүүлж, гэр бүлийн хүчирхийллийн эсрэг тэмцэхэд нь тусална. Үл оролцоо нь хохирогчид бус хүчирхийлэл үйлдэгчид ашигтай тусна.

6. Хариултыг нь өг. Энэ нь аюулгүй хувилбар биш ч гэсэн, тухайн хүчирхийлэл таны амь нас, эрүүл мэндэд аюултай байдлыг үүсгэж байгаа бол хэрэглээд үзэхэд (хариултыг нь хүчтэйхэн өг) гэмгүй гэдгийг ойлгуулах. Өөрийгөө хамгаалах нь хүчирхийлэлд тооцогдохгүй. (Манай улсын хувьд хэтрүүлбэл гэмт хэрэгт тооцогдоно).

7. Дур зургаа өөрчлөх. Бидний өмнөх нийгмийн үед гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн тухайгаа ярьсан эмэгтэйг худалч, соёлгүй, харин эрэгтэйг нь шоолж, "сул дорой амьтан" гэдэг байжээ. Одоо цагт гэр бүлийн хүчирхийллийн ямар нэгэн хэлбэрийг ямар ч нөхцөлд зөвтгөх ёсгүй, гэмт хэрэг болохыг ойлгож, хохирогчийг шоололгүй, туслах ёстой.

8. Хүүхдүүдээ зөв хүмүүжүүлэх. Гэр бүлийн хүчирхийллийн хамгийн том хүмүүжилийг олгох. Судалгаагаар гэр бүлийн шалтгаан бол буруу хүчирхийлэлд өртөж байсан эрэгтэй хүүхэд гэр бүлийн хүчирхийлэгч болох, эмэгтэй хүүхэд ГБХ-ийг байх ёстой зүйл гэж хүлээн авах магадлал өндөр байдаг¹⁴.

Америкийн нэгдсэн улсын туршлага

1994 онд АНУ-ын Конгресс эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн хууль (орос. Закон о насилии против женщин, англ. Violence Against Women Act (VAWA) батлан гаргасан, одоо уг хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах ажил явагдаж байгаа юм байна¹⁵. АНУ-д 1960-70-д оны үед иргэдэд хууль зүйн тусалцаа тусалцаа үзүүлэх өмгөөлөл / ажлын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор бүх хуулийн сургуулиудад нэгэн зэрэг хуулийн оюутнуудыг оролцуулах ажлыг эхлүүлсэн нь америкийн хуулийн боловсролд томоохон байр суурь эзэлсэн, 50 гаран жилийн түүхтэй туршлага байна. Вашингтоны Хуулийн сургуулийн "Клиник сургалт" бол хамгийн сонирхолтой, бас хамгийн их үр өгөөжтэй, оюутнууд жинхэнэ утгаараа дадлагажиж чаддаг. Энэ сургууль Клиник сургалтаа явуулахдаа 1 семестрт 12-14 оюутныг саналаар нь элсүүлэн авч бэлддэг. Гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчтой уулзаж, хохирогчид үнэ төлбөргүй эрх зүйн зөвлөгөө өгөх,

¹⁴ <http://ugolovnyi-expert.com/domashnee-nasilie/>

¹⁵ <http://ru.myattorneyusa.com/zakon-o-nasii-protiv-zhenshchin-v-ssha>

өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх зэргээр оюутан практик дээр сурч боловсорч, хичээл дээр үзсэн мэдлэгээ бататгаж, чадавхаждаг, мөн ГБХ-ийг олон нийтэд таниулах урьдчилан сэргийлэх ажилд оролцдог байна.

АНУ-д гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчид "Эрх хязгаарлах" арга хэмжээг шүүхээс авдаг. Сургуулийн захиргаанаас "Хуулийн сургуулийн Клиник сургалтын оюутнууд үнэ төлбөргүй эрх зүйн зөвлөгөө өгч, өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлж байна" гэсэн утгатай зарыг шүүхийн байгууллагад байрлуулж, иргэдэд сургалтаа сурталчилдаг, үүний дагуу олон хохирогч нар ирж үйлчлүүлдэг байна. Энэ сургууль нь Клиник сургалтын танхим, оюутнуудын ажиллах өрөөтэй, суралцах, ажиллах орчныг бүрдүүлсэн, эрх зүйн туслалцаа авсан иргэдийн материалыг нууцалж хадгалдаг онцлогтой.

Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэлтэй тэмцэх Прокуроруудын нийгэмлэг (The Prosecutors' Resource on Violence Against Women) AEQUITAS гэдэг сургалтын байгууллагаас төлбөрийн чадваргүй хүмүүст өмгөөлөгч олж өгөх, өмгөөлөгчдийг сургах, хохирогчийг хамгаалж, шүүх хурал дээр хохирогч нэг асуудлаа олон дахин ярих хүндрэлээс сэргийлсэн арга хэмжээ авахад анхаардаг.

АНУ-ын Төрийн Департаментын Хар тамхи, хууль сахиулах олон улсын товчоо (INL) нь АНУ-ын прокурор, шүүх, цагдаа болон төрийн ба төрийн бус бух байгууллагатай хамтран ажилладаг, цагдаагийн хандлагыг сайжруулах үүднээс стандартчилах ажил хийсэн, мөн ГБХ хэрэг дээр нотлох баримтад үндэслэсэн цагдаагийн үйл ажиллагаанд илүү анхаарч, "Hi point model"-ийг хэрэгжүүлдэг.

ГБХ-ийн хэрэгтэй тэмцэх хууль сахиулах ажилтнуудыг бэлтгэх, сургах (The National Sheriffs association) байгууллага нь цагдаагийн алба хаагчдад гэр бүлийн хүчирхийллийн гэрч, хохирогчийг хэрхэн хамгаалах талаар болон хэрхэн зөв харьцах, туслалцаа үзүүлэх 12 цагийн сургалт явуулдаг:

1. Гэр бүлийн хүчирхийлэл гэж юуг хэлдэг талаар, гэр бүлийн хүчирхийллийг хэрхэн таних, мэдүүлэг авах, ярилцлага хийх, ямар аюултай вэ гэдгийг ойлгуулах, мэдрэмжтэй хандах
2. Гэр бүлийн хүчирхийллийн газарт очоод юу болж байгааг ойлгох, бид та нарт тусалж чадна гэдгийг итгүүлэх (хохирогч нарт чи ганцаараа биш гэсэн мэдээлэл тараадаг), хохирогч нарт мэдээллээ бүрэн өгөх арга тактик, ярилцлага хийх, гэр бүлийн хүчирхийлэл өртөөгүй, хохирогч биш хүмүүст яаж хандах вэ, тэд нарын асуудлыг яаж журамлах
3. Боомилот болон мөрдөн мөшгөх хүчирхийллийг илрүүлэх, гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчээс мэдүүлэг авах, галт зэвсгийг хураан авах, хүчирхийлэгчийг баривчлах зэрэгт ямар тактик ашиглах
4. Нотлох баримт цуглуулах, 2 талын хүмүүсийг сонсож бүх талын мэдээллийг авах, аль болох "том" зургаар ГБХ хэргийг олж харах боломжийг бүрдүүлэх, яаж дурмээ зөрчихгүй ажиллах алхмыг зааж өгөх
5. Гэрт нь очихгүй, утсаар ярихгүйгээр яаж хохирогчийг хамгаалах, цэцэг өгөх мэтээр өрөвдүүлэх сэтгэл төрүүлэх үйлдлийг хэрхэн зогсоох, эд хөрөнгө эвдэх, улсын өмчид халдахаас хэрхэн сэргийлэх
6. Улсын хууль, мужийн хуулиуд нь гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчид хэрхэн үйлчлэх талаар /Муж дамжин хүчирхийлэл үйлдсэн тохиолдлыг хэрхэн шалгаж шийдвэрлэх, хохирогчийг хамгаалах шүүхийн шийдвэр гарсан тохиолдолд хохирогч яаж хамгаалах вэ г.м алхам бүрийг заадаг.

Мөн гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгч хохирогчийг бус, цагдаагийн алба хаагчид буруу өгөхөд чиглүүлсэн сургалт, зөвлөгөө өгдөг, гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх талаар иргэд, олон нийтэд чиглэсэн нөлөөллийн сургалтыг зохион байгуулдаг байна. Тухайлбал, хүүхдүүдэд гэр бүлийн эрүүл харилцааны талаар, хэрхэн хүчирхийлэлд өртөхгүй байх талаар г.м.

Probation officer- Шүүхийн шийдвэрээр томилогддог (хохирогчийг хамгаалах шүүхийн шийдвэр гарсан тохиолдолд ажилладаг нэмэлт ажилтан) ШШГБ-ын ажилтан болох хянагч байцаагч ажиллуулдаг туршлага сонирхолтой байна. Хянагч байцаагч нь хүчирхийлэгчид хяналт тавьдаг, түүнд мэдээлэл өгөх, тэр буруу зүйл хийж байна уу гэдгийг нь хэлж ойлгуулдаг. Шүүх хурал хүртэл цагдан хоригдож байгаа хүчирхийлэл үйлдсэн этгээд нь тэндээс маш олон дуудлага хийж хүмүүстэй ярьдаг, тэр яриаг нь бичлэг хийж баримтжуулан, шүүх хурал дээр шүүгчид нь өгөх асуудлыг хариуцдаг.

"Doorways" түр хамгаалах байрны ажилтнууд хамгаалалтад авагдсан хохирогчид хамгаалалтад байх хугацаандаа чөлөөтэй ажилдаа явж, хөдөлмөр эрхэлж, хүүхэд бол сургууль цэцэрлэгтээ хамрагдахад нь тусалж, хохирогчдыг ажил, сургууль, цэцэрлэгт нь хүргэж өгөх, авах ажлыг зохион байгуулдаг.

Болгар улсын "Ажиглалтын хөтөлбөр". 2005 онд анх удаа шүүхийн Ажиглалтын хөтөлбөрийг Болгарт бий болгожээ. Хохирогч эмэгтэйчүүдэд зориулсан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийн өмнө тэдний хамгийн чухал асуудлуудад анхаарал тавих чиглэлээр уг ажиглалтын хөтөлбөрийг бэлтгэн явуулдаг байна. Бэлтгэл ажлыг сайтар бэлтгэж, шүүгч, цагдаа, прокурор, өмгөөлөгчидтэй ажил хэргийн харилцаа тогтоосны дараа уг хөтөлбөрийг эхлүүлдэг. Бэлтгэл ажлын алхмууд:

1. Хууль хяналтын тогтолцоог судлах: Гэр бүлийн хүчирхийлэлд хэрэглэгддэг хуулийг ойлгох, хэргийг яаж хянан шийдвэрлэдэг, хуулийн байгууллагын үүрэг оролцооны талаар сайтар мэддэг байх.
2. Эхний зорилтуудаа тодорхойлох: Хяналтын бүлэг ямар ажил хийх, үүний тулд ямар эх үүсвэрийг зарцуулахаа эхлээд тодорхойлох. Дараа нь ажиглах хэргүүдийг сонгохдоо ямар шалгуур үзүүлэлт баримтлахаа тодорхойлох.
3. Урьдчилсан ярилцлага хийх: Гэр бүлийн хүчирхийллийн хэргийг шийдвэрлэхэд тухайн байгууллагад болж байгаа болон болохгүй байгаа зүйлийн талаар хууль хяналтын (хууль сахиулах) байгууллагын ажилтнуудаас ярилцлага авах
4. Нөөц бололцоонд үнэлгээ гаргах: Хяналтын ажлын далайц хэмжээ нь тухайн байгууллагад байгаа хүний болон санхүүгийн нөөц бололцооноос хамаарна.
5. Эргэн мэдээлэх: Олон нийтийн бух давхаргын оролцоо, дэмжлэгийг авах естой. Хууль хяналтын байгууллагын ажилтнуудаас ал хүсэлт авч, тэдний зовниж явдаг зүйлийн талаар мэдээлэл авах нь ажиллагааг өргөжүүлэхээс гадна төслийн тогтвортой ажиллагаа амжилтад ихээхэн тустай байдаг.

Голландын хүчирхийлэл үйлдэгч нарт чиглэсэн хөтөлбөр. Голландад гэмт этгээдүүдэд зориулсан хөтөлбөрийг Utrecht хотын цагдаагийн газар De Waag-н эмнэлэгтэй хамтран явуулдаг ба хөтөлбөрийг Dr.Hoeven-ы сан гэр бүлийн хүчирхийллийн гэмт этгээдүүдэд зориулан санхүүжүүлдэг. Хөтөлбөр нь дараах зарчмаар явагддаг: Эмэгтэйтэй цагдаагийн байгууллагаар дамжуулж холбоо барих ба нөхөртэй нь сэтгэл мэдрэлийн эмч байлцуулан 3 удаа ярилцлага хийж, түүний дараа хүчирхийллийг таслан зогсооход чиглэгдсэн биеэ авч явах дасгал хийгддэг. Энэ хөтөлбөр нь түрэмгий, олны дунд хүчирхийлэл үйлддэг гэмт этгээдэд тохиромжгүй юм.

Германд "Эрэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүдийн хүчирхийллийн эсрэг" төсөл: 1984 онд анх үүссэн ба санаачлагч нь дээд сургуулийн багш, урд нь эхнэрийнхээ эсрэг түрэмгийлэгч гэмт этгээд байжээ. Зөвлөгөө өгөх байгууллага нь үнэгүй ба хөтөлбөрт сайн дураар хамрагдахад илүү анхаардаг. Нийт үйлчлүүлэгчдийн 60%-г биеийн хүчирхийлэл үйлдэгчид эзлэх ба тэднээс 10% нь хамтран амьдрагчаасаа гадна хүүхдүүдээ дарлан зовоодог, бэлгийн хүчирхийлэл үйлдэгч болон насанд хүрээгүй гэмт этгээдүүд 12-13%-г эзэлдэг. Хамгийн залуу хэрэг үйлдэгч нь 8 настай ба ээж рүүгээ хутга барин дайрчээ. Гэмт этгээдүүдийн ихэнх нь архичид биш бөгөөд эдгээр тохиолдолд түрэмгийлэл адилхан үйлдэгддэг хэмээн төслийн ажилтнууд нотолж байна. Хуримтлагдсан сэтгэлийн зовлон, урам хугарлаа гадагш гаргах, өөрийгөө төгс эр хэмээх бодол нь аюулд орсон мэт сэтгэгдэл төрөх үед хүчирхийлэл гардаг. Хүчирхийлэгч өөрчлөгдөхөд нэг жил зургаан сараас хоёр жил мэргэжлийн тусламж хэрэгтэй болдог. Зөвлөгөө өгөх үйл ажиллагаанд хамрагдаж эхлэхэд сайн дурын шийдвэр, өнөөдөрт чиглэсэн бодит үзэл, эрчүүд зөвхөн эрчүүдтэйгээ ажилладаг зарчмыг ойлгох сэтгэлтэй байх нөхцөлийг шаарддаг. Хөтөлбөр нь маш сайн үр дүнтэй байсан ба Германаас гадна Австри, Швейцар улсуудад хоорондоо холбоотой нийт 20 зөвлөгөө өгөх төвүүд үйл ажиллагаа явуулдаг байна.

Финляндад "Эрчүүд хүчирхийллийн эсрэг холбоо" энэ төслийг хэрэгжүүлдэг. Түрэмгий байдлаас нь өөрчлөхөд чиглэгдсэн олон хөтөлбөрүүдийн зохиогчдын үзэж байгаагаар сайн тодорхойлсон зорилго, гэмт этгээдийн талаарх сайн судалгаа, сайн тодорхойлсон нөхцөлүүд,

хөтөлбөрийг хуулийн системтэй хэрхэн уялдуулсан зэргээс амжилт нь шалтгаална. Хувь хүний хүчирхийллийг таслан зогсооход нийгмийн хяналт, шүүмжлэл зайлшгүй шаардлагатай. Бүх хөтөлбөрүүд нь ихэнхдээ нь танин мэдэхүй, зан байдлын онолын зарчмаар ажилладаг байна. Гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчид нь тэдэнд хүч өгөх амьдралын болон сэтгэл санааны дэмжлэгийг шаарддаг тул эхний ээлжид тэдэнд чиглэсэн нийгмийн ажилд анхаарал хандуулдаг.

Амьдралын буюу бодит тусламж нь аюулгүй амьдрах орчноор хангах, тусламж үйлчилгээ үзүүлэх, хүүхэд хамгаалалд зөвлөгөө өгөх байгууллагын үйлчилгээнд чиглэгдэх ёстой (мэдээлэл өгөх, цагдаагийн байгууллагын, тусгай утасны, хохирогчтой ажилладаг, хамгаалах байртай байгууллагуудын утасны дугаар, хаягийг хэлж өгөх; хэрүүл, маргааны талаар тодорхой баримт бүрдүүлэх, авсан арга хэмжээг тэмдэглэх, тэмдэглэл нь шүүхэд хүчирхийлэл удаан үргэлжилж буйг нотлох баримт болж болохыг ойлгуулах; нийгмийн ажилтанд хэлж хохирогчийг боломжит нийгмийн халамж, үйлчилгээнд хамруулах, хөршийн хяналтад оруулах зэрэг).

НЭД Сэтгэл санааны дэмжлэг нь хохирогч хүчирхийлэлтэй харьцаанаас салах шийдвэрийг гаргах, өөрийгөө үнэлэх үнэлэмжийг олж авах, дээшлүүлэхэд чиглэгдсэн өөртөө туслах, дэмжлэг үзүүлэх байгууллага, мэргэжилтэнд хамрагдах боломжийг санал болгох эсвэл хохирогчийг сургалтад хамруулах зэрэгт чиглэгдэнэ.

Хуулийн туслалцаа нь эдгээрээс дутахааргүй чухал бөгөөд төрийн бус байгууллагууд, өмгөөлөгчдийн холбоо болон түүнтэй адил хуулийн зөвлөгөө өгөх газарт холбон зуучилна. Эдгээр нь хүүхэд ба тэдний асран хамгаалал, өмчийн харилцаа ба гэр бүл салалт зэрэг гол асуудлуудыг хуулийн дагуу шийдвэрлэхэд тусална.

Дээрх бүгдийг судлан авч үзээд болон гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий байгууллагын алба хаагч, ажилтнуудын дунд явуулсан судалгаагаар гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэхэд дараах хүндрэл бэрхшээл учирч байна гэж үзлээ. Үүнд:

- Нийгмийн дийлэнх олонх нь, тэр дундаа гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч, хүчирхийлэл үйлдэгч аль аль нь "цээрлүүлэх", "гэр бүл салах"-аас илүүтэйгээр хүчирхийлэлтэй харилцаагаа зогсоох, "эрүүл" гэр бүлийг бий болгох, засаж авахыг хүсэж байна. Гэтэл хүчирхийлэлд өртөгчдийг хамгаалах, хуулийн, сэтгэл зүйчийн зөвлөх үйлчилгээ хангалтгүй (тэр дундаа хөдөөгийн суманд байхгүй) байна.

- Эмнэлэгт түшиглэсэн "Нэг цэгийн үйлчилгээ үзүүлэх төв"-дээсээ¹⁶ нийслэлд Гэмтэл согогийн эмнэлгийн дэргэдэх нь л байнгын үйлчилгээ үзүүлдэг, гэхдээ хохирогч нарын байрлах хугацааны хоолны зардлыг эмнэлгийн хоолны зардлаас "даалгадаг", бусад нарийн шинжилгээ хийлгүүлэх боломж байдаггүй, эмнэлгийн анхан шатны туслалцаанаас нэг их хэтрэхгүй байна. Шүүх эмнэлгийн дэргэдэх мөн төвийн нэг өрөөг тус эмнэлгийн нэг эмч ажлынхаа хажуугаар давхар хариуцдаг, 24 цагийн үйлчилгээ үзүүлдэггүй, хоноглуулан байрлуулдаггүйгээс хохирогч нар нэг их очоод байдаггүй, зүгээр л дамжин өнгөрөх, хэсэг тайвшраад л гарах байдалтайгаар ажилладаг аж.

- Сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээний хувьд бараг байхгүйтэй адил, ганц нэг мэргэжлийн эмч, гэр бүл судлаач нар зөвлөгөө өгдөг ганц нэг төрийн бус байгууллага (ХЭҮТ, Хөөрхөн зүрхнүүдийн аян. Ужин төв¹⁷ зэрэг)-хан завсар зайгаараа зөвлөгөө өгөх байдалтай, мэргэшсэн байгууллага, төв алга байна. Хамтарсан багийн хамт олон энэ төрлийн үйл ажиллагаа явуулах ёстой ч намын хурал, бусад ажил гээд багийнхаа хурлыг ч тогтмол хийдэггүй нь олон болсон.

- Сум, багийн түвшинд энэ асуудлыг хариуцсан албан тушаалтан нь тэр бүр зохих туслалцааг цаг алдалгүй үзүүлж (хэрхэх ёстой, хаана хэнд хандах хэрэгцээ шаардлагыг нь тодорхойлоод арга замыг нь заах) чадахгүй байна, энэ нь ажлын ачаалал, ур чадвар (Ж: нь гэр бүл салахаас айж байна гэвэл шийдвэрлэхгүйгээр орхичихдог, сэтгэцийн эмгэгийг илрүүлж чаддаггүйгээс цаг алддаг г.м.), нэгж тухайлсан байгууллага байхгүй, иргэдийн эрх зүйн ухамсар, хууль таниулах ажил дутмаг зэрэг

¹⁶ Нэг цэгийн үйлчилгээний төвүүд нь сэтгэл зүй, эрүүл мэнд, хамгаалах шаардлагатай бүх үйлчилгээг үзүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

¹⁷ Хөөрхөн зүрхнүүд аян, Ужин төв хоёр байгууллаг нь бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдүүдэд туслалцаа үзүүлэх чиглэлийг барьж ажилладаг.

олон шалтгаантай байна. Зан үйлийг засах сургалт, хүчирхийллийн дараах хяналт шаардлагын хэмжээнд хүрэхгүй байна.

Дээрх мэдээллийг дүгнэв гэр бүл нь нийгмийг бүрдүүлэгч анхдагч үндсэн нэгж болохын хувьд нийгмийн хөгжлийн өөрчлөлтийг дагаж хувьсан өөрчлөгдөж байдаг. Тиймээс дэлхий нийтэд “гэр бүл нь нийгэм, төрөөр хамгаалууах эрхтэй хэмээн үзэх нь эцсийн бүлэгтээ нийгмийн тогтворт байдлыг хангах зорилгод чиглэж буй бөгөөд төрийн бодлогын хамгийн чухал асуудлын тэргүүнд зүй ёсоор тооцогддог. Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь нийгмийн суурь нэгж болох гэр бүлийн дотоод уур амьсгалыг өөрчилж, сөрөг байдлыг үүсгэснээр гэр бүлийн дотоод асуудал бус нийгэм бүхэлдээ тогтворгүйтэх эрсдэлийг дагуулах, шэр бүлийн гишүүдийн эрхийг ноцтой зөрчихөд хүргэж болох гэмт хэрэг юм. Гэр бүлийн хүчирхийлэл хэзээ ч санамсаргүй үйлдэгдэхгүй. Биеэ барьж чадаагүй, хяналтаа алдсанаас шалтгаалж үйлдэгддэггүй. Эрх мэдэл, хяналтандаа хохирогчийг оруулах зорилго, сэдэл бүхий шууд, санаатай үйлдэл байдаг.

Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгдсэн гэр бүлийн гишүүд зан үйлд нөлөөлөх сургалтад өргөн хамруулж, хүчирхийлэгчийг албадан сургадаг сургалтаас илүү ач холбогдолтой” болохыг онцолсон. Тиймээс эхнэр, нөхөр, хүүхэд зэрэг гэр бүлийн бүх гишүүний нас, сэтгэхүйн онцлогт тохирсон сэтгэл зүйн болон зан төлөвийн сургалт, нөлөөллийн ажил зайлшгүй шаардлагатай байна.

Нөгөө талаас бид нийгэм, хамт олноороо хүчирхийллийн энэ үйлдлийг буруутгахгүй, харин ч өөхшүүлэн дуугүй байсаар байдаг. "Эр эмийн хооронд илжиг бүү жороол" гэдэг үгээр өөрийгөө тайвшруулж хэн нэгэн хүн хүчирхийлэлд өртөж байхад чимээгүй бүү суу гэдгийг энэхүү нийтлэлээрээ дамжуулж уншигчиддаа хэлэхийг хүсч байна. Гэр бүлийн хүчирхийлэл гэдэг бол хулгай, дээрэм, бүлэглэн нэг нэгнийгээ зодох, танхайрах зэрэг хэргүүдээс тэс өөр. Хамгийн нуугдмал бөгөөд хамгийн хүнд, эмзэг гэмт хэрэг. Учир нь гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгддэг учраас гэр бүл салах, хүүхэд өнчрөх, насан туршдаа сэтгэлийн шархтай үлдэх, хэн нэгэндээ өс санах зэрэг хэзээ ч эдгэшгүй өвчинтэй болох үр дагаварт хүргэж болзошгүй байдаг. Иймд бид бие биенээ хайрлаж, хүндэтгэж, хамгаалж, санаа тавин сүүдэр тусаагүй гэр бүл байхын төлөө хамтдаа зүтгэе хэмээн уриалж байна.

ДҮГНЭЛТ

Энэхүү судалгааны үр дүнд гэр бүлийн хүчирхийллийг бууруулах чиглэлээр манай улсад олон ажил, арга хэмжээ, төсөл, хөтөлбөрүүд хэрэгждэг хэдий ч энэ төрлийн гэмт хэрэг, зөрчил төдийлөн буурахгүй байгаа нь арга барилаа өөрчлөх шаардлага байгааг харуулж байна. Хэдийгээр өндөр хөгжилтэй улсын хэрэгжүүлдэг арга хэмжээг нийгэмд нэвтрүүлж байгаа ч энэ өөрийн улсын онцлог, хууль тогтоомжид нийцэхгүй, хөрсөн дээрээ бууж чадахгүй байгаагын илрэг нь гэмт хэргийн гаралтын тоо харуулж байна. Иймд бид гэр бүлийн хүчирхийллийн шалтгаан нөхцөл, нөлөөлж буй сөрөг хүчин зүйлсийг тогтоох, түүнээс урьдчилан сэргийлэхээр олон улсад авч хэрэгжүүлж байгаа тодорхой үр дүнд хүрсэн зарим туршлагыг нэвтрүүлэх замаар гаралтыг бууруулах боломж байна.

Мөн энэ чиглэлээр гадаадын зарим улсад хэрэгжүүлдэг аппликейшн, вэбсайт зэрэг технологи ашиглан алслагдсан орон нутагт, нуугдмал гэр бүлийн хүчирхийллийг илрүүлэх сүлжээг бий болгох тогтоох, Алба хаагчдад зориулсан хохирогчид аюулгүй байдлын үйлчилгээ үзүүлэх (хүчирхийлэл үйлдэгчид хязгаарлалт хохирогчийг гэртээ байх эрхийг хангах, хүчирхийлэл үйлдэгчээс санхүүгийн хувьд их хамааралтай байдгийг харгалзан санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх зэрэг шүүхийн захирамж гаргуулах, онцлог байдалд нь тохирсон холбон зуучлах, эрүүл мэндийн, нийгмийн халамжийн, хууль эрх зүйн зэрэг зохих тусалцааг үзүүлэх) сургалтыг мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран үзүүлэх тоглолт хэлбэрээр зохион байгуулах, түүгээр сургалтын кино, гарын авлага бүтээн дэлгэрүүлж олонд сурталчлан таниулах үйл ажиллагааг явуулах нь олон улсын авч хэрэгжүүлдэг чухал арга хэмжээ юм байна. Монгол улсад гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх эрх зүйн орчин бүрдсэн, энэ талаар үйл ажиллагаа явуулах үндэсний тогтолцоо бий болсон, үйл ажиллагаа нь эрчимжиж байгаа хэдий ч гэр бүлийн хүчирхийллийг эрт шатанд нь илрүүлэх, хохирогчийг цаг алдалгүй хамгаалах, хүчирхийлэлтэй гэр бүлийн харилцааг эрүүлжүүлэх, иргэдэд өөрийн болон бусдын хууль ёсны эрх ашиг, сонирхлыг зөрчихөөс хамгаалах мэдлэг, ур чадвар

олгох, олон нийтийн хандлагыг өөрчлөхөд хуулиар хүлээсэн чиг үүрэг бүхий байгууллагууд, иргэд, олон нийтийн туслалцаа дэмжлэгт тулгуурласан нягт хамтын ажиллагаа илүүтэй хэрэгжүүлэх хэрэгтэй гэдгийг олон улсуудын туршлагаас дүгнэж байна.

Хүчирхийллийн шалтгаан, нөхцөлийг нээн илрүүлэх, танин мэдэх, улмаар түүнтэй үр дүнтэйгээр тэмцэх арга барилыг эрэлхийлж олон улсын туршлагаас суралцан, манай улсын хохирогчийг хамгаалалтын асуудал, эрх зүйн зохицуулалт, тэмцэх гарга барил, танин мэдүүлэх сургалт хүмүүнлэгийн ажлын алдаа оноог харан дүгнэж цаашдаа хэрхэн засан залруулах талаар санал зөвлөмжийг боловсруулав.

САНАЛ

Дээрх дүгнэлтийг үндэслэн дараах саналуудыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

- Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн хохирогчдын аюулгүй байдлыг хангах, зөвлөгөө өгч сэтгэл санаагаар нь дэмжих, тусгаарах байр түүний орчин нөхцөлийг ая тухтай, таатай байдал бүрдүүлэхэд анхаарч хөгжингүй орны туршлагаас судлан тохиромжтой хувилбарыг хэрэгжүүлэх;
- Эмэгтэйчүүдийг хүчирхийлсэн этгээдэд ял шийтгэл оногдуулах явцад эрүүгийн хууль тогтоомжийг ялгаварлан гадуурхалгүй хэрэглэх боломжийг ханган, төрийн албан хаагчдыг чадваржуулах чиглэлээр гадаадын улстай хамтран ажиллаж, туршлага солилцох ;
- Хүчирхийлэл дахин гаргахгүй байлгах, гэр бүлийн бүх гишүүдийг хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, сургалт танин мэдэхүйн эерэг хандлагыг бий болох чиглэлд төрийн болон төрийн бус байгууллага, олон улсын сайн дурын байгууллагуудтай хамтарч үйл ажиллагаа өргөн цар хүрээтэй явуулах;
- Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиглэлээр гадаадын улс орнуудад олон хэлбэр, төрлийн төсөл, хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлсэн байнаа үүнээс манай улсад хэрэгжүүлж болох арга нь: ОХУ-ын гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үр дүнтэй гэж үздэг 10 аргын нэг “Засгийн газрын дэмжлэгийг сайн авах”. Энэ арга нь гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хууль, төлбөргүй утасны үйлчилгээ зэрэг нь хохирогчдод тусалж, аз жаргалтай, аюулгүй амьдрахад нь туслах зорилготой явагддаг юм. Энэ арга манай улсын хувь хэрэгжүүлэх шаардлагтай бөгөөд энэ чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулдаггүй, нийгэмд мөнгө шаардахгүй хэрнээ хамгийн их дутагдаж буй зүйл нь бие биендээ сэтгэлийн дэм өгөх, урам зориг өгөх, халуун дулаан үг хэлэх юм.
- Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдсэн этгээдийн зүгээс “Гэр бүлийн хүчирхийллийн цаад учир, холбогдлыг орхигдуулж зөвхөн эрчүүдэд бурууг өгөх хандлага их байдаг. Тиймээс гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгдсэн гэр бүлийн гишүүд зан үйлд нөлөөлөх сургалтад хамтдаа хамрагддаг байх нь зүйтэй юм.
- АНУ-д иргэдэд хууль зүйн туслалцаа туслалцаа үзүүлэх /өмгөөлөл/, хуулийн боловсрол олгох ажлын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор бүх хуулийн сургуулийн оюутнуудыг татан оролцуулах ажлыг өрнүүлдэг энэ аргыг манай улсад хэрэгжүүлэх нь тохиромжтой, хэрэгцээ шаардлага. Мөн хүчирхийлэгчид хяналт тавих, хохирогчийг хамгаалах үүрэг бүхий шүүхийн шийдвэрээр томилогддог нэмэлт ажилтан-хянагч байцаагчийг ШШГБ-д ажиллуулдаг туршлагыг судлан хэрэгжүүлэх нь зүйтэй юм.

ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

Монгол Улсын хууль тогтоомж :

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль
2. Гэр бүлийн тухай хууль
3. Тэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хууль
4. Нийгмийн халамжийн тухай хууль
5. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль
6. Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж тууний удирдлагын тухай хууль
7. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль
8. Зөрчлийн тухай хууль
9. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль
10. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль

Олон улсын гэрээ, конвенци

1. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал
2. Хүүхдийн эрхийн тухай Конвенци. 1989.
3. Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүхий л хэлбэрийг устгах тухай Конвенц. НҮБ.ЕА. 1993

Ном сурах бичиг, гарын авлага

1. Гэр бүлийн хүчирхийлэл. УБ. 2020.
2. Ц.Алтанцэцэг. Гэр бүлийн хүчирхийллийн эрх зүйн гарын авлага. УБ.2017
3. "Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх цогц стратеги" гарын авлага. УБ. 2005
4. Ч.Боловсон. "Гэр бүлийн эрх зүй" гарын авлага.
5. Н.Дугармаа , Монгол улсын гэр бүлийн эрх зүй. 2007.
6. Хохирогчийг хамгаалах цогц тогтолцоо ба дундын зохицуулалт . Мэргэжилтнүүдэд зориулсан гарын авлага. УБ. 2019.
7. Залуучуудын дундах хүчирхийллийг урьдчилан сэргийлэх нь: Нотлох баримтын тойм. УБ. 2017.
8. Б.Минжуурдорж. Даяаршиж буй дэлхий: Харьцуулсан эрх зүй судлал. УБ. 2010